

NOVI PRILOZI BIOGRAFIJI I OPUSU DEMETRA MARKOVIĆA

Znanstveni rad

UDK 75.07 Marković, D.

BRANKA BALEN

Galerija likovnih umjetnosti

Europske avenije 9

HR-31000 Osijek

U Galeriji likovnih umjetnosti održana je 1990. monografska izložba Demetra Markovića na kojoj je bio izložen sav do tada poznati slikovni materijal nastao od njegove ruke u njegovom atelieru. Izložbu je pratila tzv. mala monografija¹, uobičajena u ono vrijeme, u izdavačkoj djelatnosti osječke Galerije. U maloj monografiji obraden je Markovićev život, djelo, složen je životopis, popisane izložbe na kojima je izlagao te složena bibliografija. No, kako to obično biva nakon izložbi otkriju se neki novi detalji, odnosno nova saznanja iz životopisa, a pojavi se i neko djelo koje do tog vremena nije bilo zabilježeno niti poznato, tako da ću se u ovom uradku poglavito osvrnuti na te novosti.

Kao prvo, moramo mu korigirati ime. Bilo je, naime, dugo vremena u uporabi ime Dimitrije, poglavito iza II. svjetskog rata pa sve do 1990. Moram naglasiti da ga je tisak koncem 19. i početkom 20. stoljeća, u vrijeme kada je djelovao, u Osijeku nazivala Dmtar što i odgovara imenu zapisanom u Knjizi krštenih.² Dakle, moramo ime ispraviti u duhu hrvatskog jezika na Dmtar ili Demetar.

Demetar Marković bio je pretežito portretist. No, u njegovom poznatom opusu su i dvije slike s povijesnom tematikom. Jedna je *Posljednji trenuci Katarine Zrinjske*, a druga je tzv. *Robinja* (1260 x 1890 mm)³ koja nas ovom prilikom više zanima. Desno od centralne osi slike sjedi na drvenoj sjedalici obloženoj jastucima rimski patricij ogrnut bogatim bijelim plaštem. Na krilu drži vrlo lijepu, visoku, keramičku vazuu s florealnim, metalnim ukrasima preko cijele

površine. Bočno su metalne drške skoro po cijeloj visini vaze u obliku razgranatih povijuša. Patricij je obrinjane glave zakrenute ulijevo prema prizoru koji se tamo odvija. Dva trgovca u togama od skupocijenog materijala ogrnuti plaštevima skinuli su bijeli plašt s mlade djevojke koju očito nude patriciju. Djevojka je naga. Glavu je sagnula pokušavajući lice skriti desnom rukom. Lijevom je uhvatila dio plašta i djelomično prekrila bedra. Vidljivo je da je u velikoj nepriklifici. Bradati trgovac s dužom kosom i kapom na glavi stoji uz sjedalicu patricija udvorno se nagingujući. Na licu mu treperi isto takav smješak. Lijeva ruka u gesti je nudenja dok je desnom uhvatio djevojčinu ruku pokušavajući ju spustiti s lica. Djevojka stoji na leopardovom krznu. Tamna kosa spletena joj je oko glave na način kako su to nosile žene u antičkom Rimu. Iza nje stoji drugi trgovac kratke, kovrčave kose odjeven identično sa svojim partnerom. Lijevom je rukom odgrnuo djevojčin plašt koji drži u ruci. Stoji na raskošnom sagu. Uz desni rub slike uz patricija stoji mladić naslikan u profilu. Odjeven je u kratku haljinu stisnutu u struku pojasom. Oko ramena mu je prebačen kratki plašt. Kleknuo je lijevom nogom na stolicu s naslonom koju preklopljenim rukama privlači prema sebi. Kosa mu je kraća i kovrčava. Nezainteresirano i pomalo s prezirom promatra ljepoticu koju tamnopusiti trgovci nude njegovu ocu ili vjerojatnije ljubavniku. Patricij se očito odlučuje hoće li kupiti djevojku, vazuu ili oboje. Pozadina je zid na kojemu visi tapiserija s motivima iz života Asiraca.

¹ Branka Balen: Dimitrije Marković, Galerija likovnih umjetnosti, Osijek, 1990.

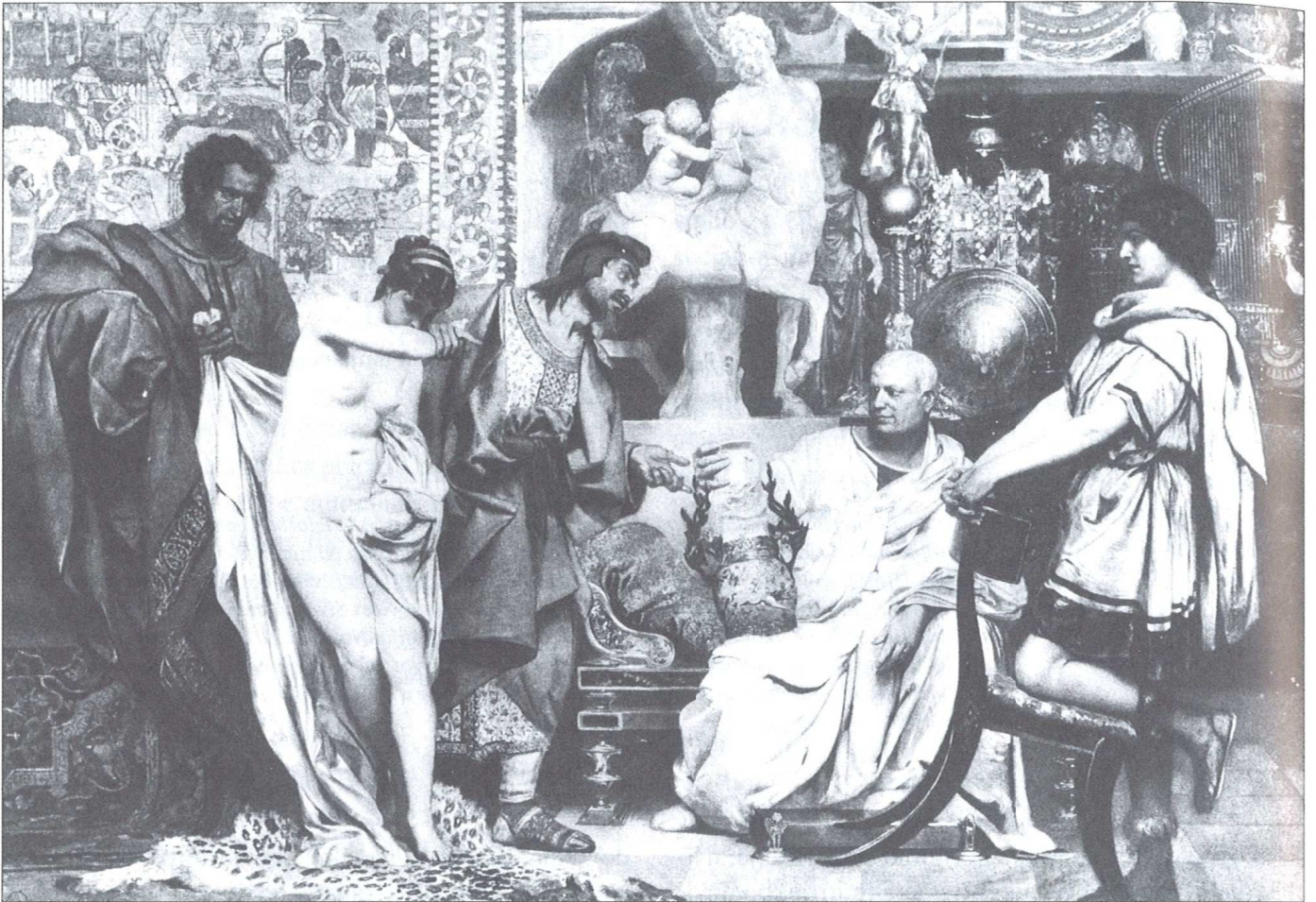
² Matica krštenih, Rijeka (Indice battezzati 1841.-1868., knjiga iz 1853., str. 120., red. br. 620., pisano latinskim jezikom). 29. prosinca 1853. kršten je imenom Demetrius, Eduardus, Arthurus. Legitimni je sin DD Ioanni (Ivana) Marcovicha i žene mu Francisce rođene Dernultz. Uvaženi gospodin Vincentio Ignatio Medanich odvjetnik.

³ Robinja, oko 1881.

ulje na platnu, 1260 x 1890 mm

sign. d.d.: Prof. D. Marković

vlasnik: Zbirka Bauer i Galerija umjetnina Vukovar. Otudeno u vrijeme Domovinskog rata od strane srpskog agresora.

HENRYK SIEMIRADZKI: Vaza ili žena, 1878., ulje na platnu, fotografija po arhivskom negativu reprodukcije Nacionalnog muzeja u Warsawi

DEMETAR MARKOVIĆ: Robinja, oko 1881., ulje na platnu, 1260x1890 mm, sign.d.d.:Prof. D. Marković, vlasnik: Zbirka Bauer i Galerija umjetnina Vukovar

Pokraj nje je niša sa skulpturom kentaura koji je okrenuo glavu prema svojim leđima na kojima sjedi mali krilati Amor. Iza glave patricija stoji okrugli štit. Iza štita pozadinu ne mogu točno odrediti kao niti boje na slici jer mi je sada na raspolaganju bila samo crno-bijela reprodukcija slike. Kompozicija slike oslanja se na klasične majstore, a crtež je čvrstih formi. Jednom riječju tipični akademski historicizam.

U maloj monografiji o slikaru Markoviću navela sam da slika nije original i da je vjerojatno rađena prema slici francuskog slikara Victora Girauda (1841.-1871.) *Trgovac robljem* koja je vrlo slično koncipirana. Ova potonja bila je tiskana i kao predložak za goblene. Međutim, tijekom vremena došla sam do saznanja⁴ da je Marković, zapravo, kopirao sliku poljskog slikara Henryka Siemiradzskog⁵ pod nazivom *Vaza ili žena*⁶ koja je nastala 1878., dakle u vrijeme kada se slikar već nastanio u Rimu. Kako je Marković boravio u dva navrata na Kraljevskoj akademiji risarskih umjetnosti u Firenzi (1876.-1878. i 1880.-1881.) susreo se vjerojatno sa spomenutom slikom i kopirao ju pretpostavljam prilikom njegova drugog boravka. 1881. odlikovan je za svoje radove na toj Akademiji. Usudila bih se ustvrditi da je jedan od tih radova bila i naša *Robinja* koja je u cijelosti vjerna i vrlo uspjela kopija djela H. Siemiradzskog *Vaza ili žena*.

Iz Markovićeva opusa pronaden je, u međuvremenu, i jedan novi rad u osječkom Muzeju Slavonije. Radi se o crtežu većeg formata koji prikazuje portret grofice *Marianne Normann-Ehrenfels, rod. pl. Hillebrand-Prandau*⁷. Zna se iz biografije slikara da je

Marianna grofica Normann-Ehrenfels, rod. pl. Hillebrand-Prandau, 1883., crtež ugljenom na papiru, 710x520 mm (oval), sign.d.d.: Prof. D. Marković 883., MS-povijesni odjel 2100

radio više crteža, ali gore spomenuti⁸ je do sada jedini nama pristupačan. Portret je nastao u godini kada se Marković vratio s Akademije u Münchenu⁹ i kada je izložio svoje radove (studije i gotove radove) u velikoj dvorani vladina Odjela za bogoštovlje i nastavu u Zagrebu. Upitno je gdje je portret nastao u Zagrebu za vrijeme izložbe u Valpovu ili pak Osijeku? Markovićeva stalno mjesto boravka bilo je u to vrijeme u Osijeku¹⁰. Kako je grofica Marianna obitavala i u svom matičnom dvorcu u Valpovu postoji mogućnost da je ondje nastao ili pak u slikarevu atelieru. Marković je, naime, bio vrlo popularan za svog djelovanja u Osijeku tako da ga je u njegovu atelieru¹¹ posjetio i veliki župan Virovitičke županije, a potom hrvatski ban dr. Teodor grof Pejačević sa suprugom. Naravno da je izradio i njegove portrete. Tisak je pozorno pratio ta zbivanja i slikarsko djelovanje Demetra Markovića. Međutim, spomenuti portret grofice Marianne se nigdje ne spominje.

⁸ Marianna grofica Normann-Ehrenfels, rod. pl. Hillebrand-Prandau, 1883.

crtež ugljenom na papiru, 710 x 520 mm (oval)

sign.d.d.: Prof. D. Marković 883.

MS – Povijesni odjel 2100

⁹ U želji za usavršavanjem provodi u dva navrata ljetne praznike u Münchenu na Akademiji 1883. i 1898.

¹⁰ Bio je od 1879. namjesni učitelj na Kraljevskoj realnoj gimnaziji u Osijeku. 1884. dobio je titulu profesora. 26.10.1909. slavi 30-godišnjicu rada kao učitelj odnosno profesor crtanja na spomenutoj gimnaziji.

¹¹ Nalazio se na II. katu osječke Realne gimnazije (danas Matematička gimnazija).

⁴ Gospoda Joanna Szczepinska Tramer iz Nacionalnog centra za znanstvena istraživanja u Parizu susrela se s Markovićevom monografijom i upozorila me na poljskog slikara Henryka Siemiradzskog na čemu joj svesrdno zahvaljujem.

⁵ Roden 15. 10. 1843. u Belgorodu kod Harkova, a umro 23. 8. 1902. u Strzalkówu kod Częstochowe. Studirao na Akademiji u Petrogradu 1864.-70., usavršavao se kod K. Pilotya u Münchenu. Od 1872. radio je pretežno u Rimu. Predstavnik je poljskog akademskog historijskog slikarstva. U velikim, teatralno aranžiranim narativnim kompozicijama u kojima rutinirano primjenjuje kolorističke efekte obrađivao je teme iz Biblije, mitologije i rimske prošlosti. Ta su mu djela donijela široku popularnost. U Modernoj galeriji u Zagrebu čuvaju se dva njegova pejzaža iz rimske Kampanje i Studija Talijanke. Enciklopedija likovnih umjetnosti 4., Leksikografski zavod, Zagreb, 1966., str. 203., Müller-Singer: Allgemeines Künstler-Lexikon 4., Frankfurt am Main, 1922., str. 274.

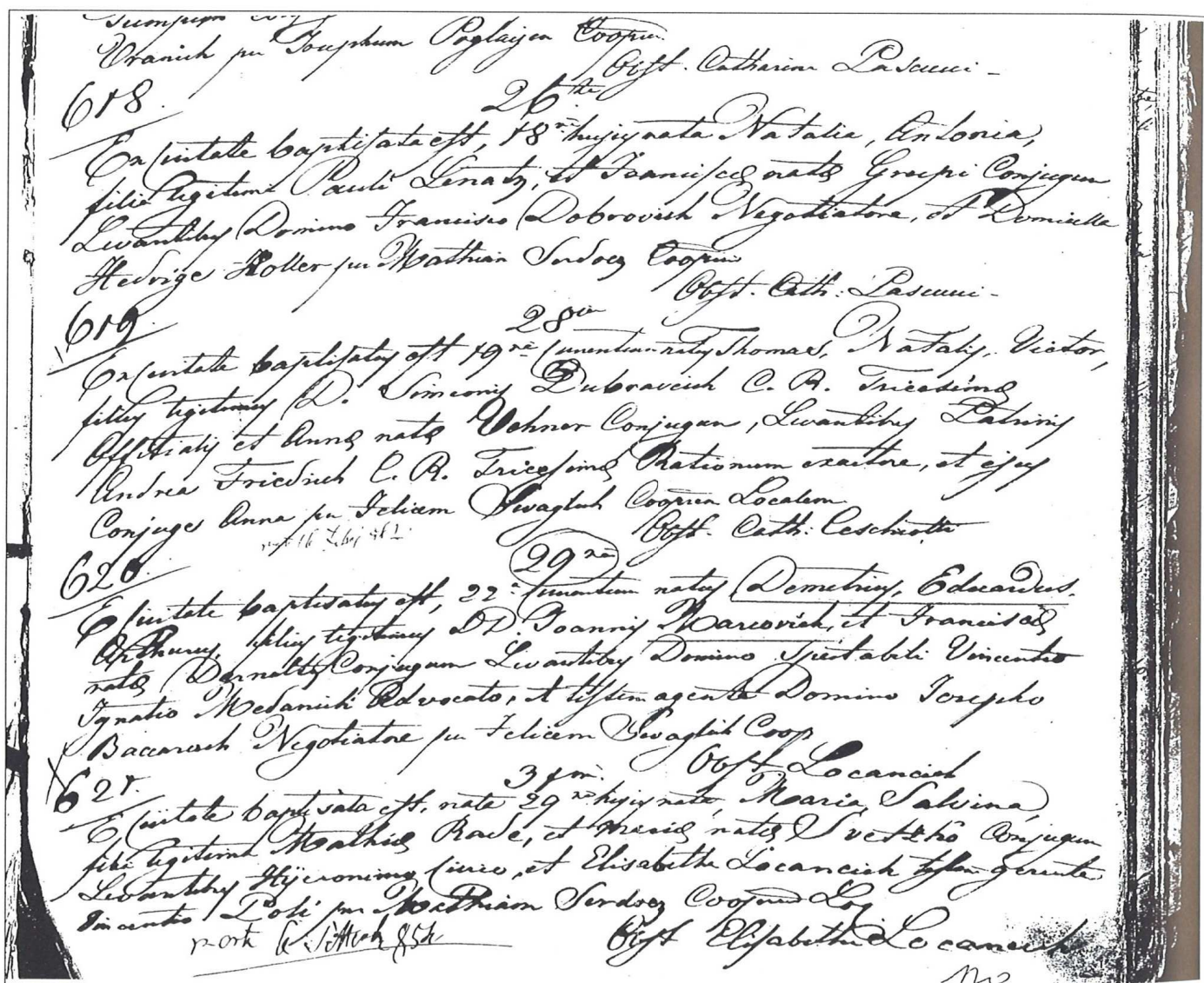
⁶ T. Dobrowolski: Nowoczesne malarstwo polskie, II., 1960. Sliku spominje i navedeni Allgemeines Künstlerlexikon.

⁷ Rođena je u Zagrebu 15. 4. 1828., a umrla u Beču u vili u Oberdöblingu 8. 11. 1891. U prvom braku bila udana za grofa Paula Zichy y Zichya zu Vasonyheöa. Nakon što je obudovjela, udala se 15. 4. 1852. za grofa Constantina Normanna-Ehrenfelskog kojemu je rodila sedmero djece. Kćerka je Gustava pl. Hillebrand-Prandaua i supruga mu Adelheid Cseh de Szent Kátolna.

Portret je poprsje s glavom okrenutom u poluprofilu ulijevo. Odjevena je u haljinu bez rukava s čipkom oko dekoltea. Ispod haljine nosi bijelu košulju od tankog materijala s bogatom čipkom oko vrata i niz dekoltea. Oko vrata ima crnu traku od baršuna na kojoj visi nekoliko kratkih niski bisera. Košulju ispod vrata zatvara ovalni broš. Kosa je dignuta u pundu u koju je utaknut ukrasni češalj zrakastog oblika s biserima na završecima. Na čelo padaju kratke šiške. U ušima su okrugle naušnice s biserom u sredini. Pozadina je tamna. Portret je vrlo precizan, gotovo fotografski, značajki je izveden i možemo ga zasigurno ubrojiti u njegova bolja likovna ostvarenja.

Demetar Marković proboravio je u Osijeku 30 godina. Dakako, da je za to vrijeme djelovanja ostavio u gradu duboki trag kako pedagoški tako i slikarski. 1910. preselio se u Zagreb gdje je i umro 14. 1. 1919¹².

Po današnjim mjerilima nije bio senzacionalan slikar, ali je bio spona u lancu naše regionalne povijesti umjetnosti. Odigrao je značajnu ulogu kao prijelaz, odnosno veza između poznate osječke Crtačke škole¹³ i afirmiranja crtanja kao predmeta na Kraljevskoj realnoj gimnaziji u Osijeku.

Izvadak iz Matice krštenih, Rijeka (Indice battezzati 1841.-1868., knjiga iz 1853., str. 120., red. br. 620., pisano latinskim jezikom)

¹² Roden u Rijeci 22. 12. 1853.

¹³ Crtačka škola ukinuta je osnivanjem Kraljevske realne gimnazije 1872. D. Marković bio je na njoj prvi profesor crtanja.

SUMMARY

In 1990. a monograph exhibition of Demetar Marković was held in the Art Gallery Osijek, where all his known pictorial material was exhibited. The exhibition was followed by so-called "mini monograph"¹, habitual in the publishing activity of the Gallery in Osijek at that time. In that monograph we can find elaboration of the life and work of Marković, his biography, the list of his exhibitions, and bibliography. But, as it often happens, some new details were revealed after the exhibition, i.e. some new facts from biography, as well as some of the works unknown befo-

re. Thus I will mostly deal with these new moments in this text.

At the beginning, we must correct the name. For a long time the name Dimitrije was used, mostly after the World War II and till 1990. I must mention that the press in Osijek in the end of the 19th century and in the beginning of 20th century called him Dmitar, which corresponds to the name registered in the Register of births². So, we have to correct the name into Dmitar or Demetar.

¹ Branka Ballen: Dimitrije Marković, Art Gallery, Osijek, 1990.

² Register of births, Rijeka (Indice battezzati 1841-1868, book from 1853, page 120, line 620, written in Latin). On 29th December 1853 he was baptized as Demetrius, Eduardus, Arthurus. He was a legitimate son of DD Ioanni (Ivan) Marcovich and Francisca née Dernultz. Vicentio Ignatio Medanich, solicitor.